

— Halál ellen megbátorítónk. (Gályarabok, irgalmatlan örök, beláthatatlan út.)

— Tudom, hogy menthetetlenül beteg vagyok. (Keskeny előszoba, egy mankó a sarokban.)

Mi segít? Korlátlan ég. És mégis valami véges kell. Nem áttűnés, átúszás, hanem határozott lezárás.

Amit elfelejtettek az emberek, megőrzik azt a csillagok?

A tárgyak, mint tanúk. A tárgyak titkossága.

Egy ismerős kapu, egy kerti pad otffelejttett esernyővel, egy elnémult rádió, egy heverő összegyűrt párnákkal...

És egy erkély. Magasan, ahonnan látni lehet azt az utcát. A hegy felé emelkedik. A lámpasor mutatja az éjszakában. Sándort váratlanul éri... nem számított erre a látványra... esik az eső... az esőben is kinn marad az erkélyen...

— Ott laktam. Arra volt az én otthonom.

Malom a pokolban...

Vörösmartyt diákkoromban szorgalmasan tanultam. Sokkal szorgalmasabban, mint Petőfit, mert sokkal kisebb élvezettel. Petőfin egyszerűen átfutottam, mint egy hajnali mezőn, frissen, nagy erővel, hosszan bírva a szellemi talpak emelgetését, s a végére érve megálltam, sarkon fordultam, elbámultam: hogyan lehet ez? Megadta magát, világát s természetét kiteregette; hiszen ez a róna végtelen! Hát átfutottam? *Mit* futottam én át?

Vörösmartyban fölbuktam, gondolataiba, képeibe belebotlottam, s félreértve vagy egyáltalán nem értve, rendszeresen eltévedtem benne. Pedig nem volt se ligetes, se bozótos; valahogyan a sugárzó napja állt mindig alkonyati nívón, és ez az árnyékait különös életre keltette. Karsztos volt a talaja, s jártamban elem meredtek izzadó, sima dolomit falai. Hogy megmásszam, arra gondolni se mertem... Nem futásra, küzdelemre kényszerített. Petőfi volt nekem *a* költő, de nem a társam. Ő volt a törvény, de nem a tűzmeleg. Vörösmarty a misztérium tudója. Nem fejtették föl, nem tudták ér-

telemmel kikezdeni. De aki hozzá-nőtt, hozzá érlelődött, annak egészen megnyílt. Akkor végigvillant művén a teljes emberi sors. Nagydiák koromban, Nógrádban értem utol.

Egy nyári napon, kora reggel megindultam a keskeny, homokos gyalogösvényen, hegynek fölfelé. Pálmalevél nagyságú páfránylombok hajoltak az útra, ujjnyi vastag szárazakon. Jó mélyen bent jártam az erdőben s meg kellett állnom, akkora csend fogott körül. Itt-ott gyengén surlódtak az ágak, távol fakopács hasogatta egy fa kérgét. Szerencsére, ha az embernek nagy gyönyörúsége van, kiszorulnak belőle a gondolatok. Ilyenkor vesszük észre a dombon álló jegenye csúcán a méltóságos lengést, amitől még mozdulatlan marad a törzs. A szilvahéj hamvasságú bükköket, meg a napfény aranyával ki-pontozott gombát, ibolyát, avart. S belül magunkat: szoros kötéseink kioldódnak, s vitorláinkba kap a csönd, az egyedüllét öröme, meg a látvány.

Valahol ütemes kotyogást hallottam. Mintha lompos testtel közelednék valaki, s húzná maga után a

grabancát. De a kotyogásban szabályos szünetek álltak be, a zaj állandósult. Talán ruhát mángorolt valaki? De hol, hogyan? Nincs itt egy szemernyi víz sem. Megindultam a hang irányába. Korhadt korlát zárta el az utamat, meg egy figyelmeztetés: itt szakadék húzódik, tessék vigyázni. Odamerészkedtem egy kiugró, lapos, réteges sziklára s lenéztem. Alattam vagy húsz méteres szakadék. Főnt még keskeny sziklás, lefelé kiszélesedett, lent már sötétben csillogó csarnok, melyből minden irányban szűk utak ágaztak el. A mélyén erős sodrású, tán megáradt patak folyt, eltűnt egy kátránytetős, deszkából összetákoltt famalom alatt, majd ismét előtűnt. Forgott a malom, két nagy, vasalt szekérkerék közé erősített falapokat merítgetett a vízbe, hevesen csapkodva, ütemesen nyikorogva.

Ember sehol. Fölbukott a vízből egy rongybaba, mely beleakadt a kerék vascsavarjaiba, fölbukott az agyonázott bohóc, szétvetette a karját, odaütődött a vizes sziklához, nagyot freccsent s elmerült.

Forgott a malom. Az erdő szépsége egyszerre megkövesült. A napot mintha az égre szögezték volna; nem lesz többé alkonyat? És lent ez a kastély méretű, tágas sziklavájat, ki tudja milyen messzire nyúlik a föld alatt? Ember sehol, csak ez a kegyetlen, fémes, tiszta vízzuhogás. Mi történt?

Vázlat az őszre

Temetőben halkul úgy az ének,
ahogy bennem a nyár.
Fázom.
Dúdereg a föld is,
törékeny hajnalokról álmodik,

Vörösmarty malma nem forgott, nem várt békés szelekre, vize nem csobogott, hanem *zuhogott*. Nem patak ömlött bele, hanem áradásnyi víz, vér vagy gonoszság. Verssorában ezer malmot zuhogtatott, Bosch örületes, pontos és pokoli üzemszervezése szerint, egyetlen Malom-Mű-be kapcsolva.

De ez az *egy itt* onnét való. Hogy most senki sem nyüzsög körülötte? Nem forgat embert tűz fölött? Nem teljesít be Dante-i kínokat, nem halat Blake-i nyöszörgést? Ez a csend, ez a mérsékelt üzemelés *most* meggyőzőbb. Tudom, hogy a víz kotyogása tulajdonképpen a zuhogás hang-álcája. A bohóc sem véletlen, hanem a semmi megtévesztő jele.

Figyeltem a kövön egy éles árnyéket; mozdul-e, múlik-e a délelőtt, fönt valóban megállt a nap?... Nem, nincs a pokolban semmi rendkívüli, mert egy rend van, s minden ebben az egy rendben van; csak az történik, hogy a valóság váratlanul és örökre megreked és monotonul ismétlődik. Hogy maga a változás hal meg, és ami hiány, megmarad hiánynak. Aki nincs itt, soha nem is jön el.

Megállt lent a malom. Valaki visszhangosan füttyörészni kezdett. Vasak koccanását hallottam. A bükklevél árnyéka lassan a szikla pereméhez ért.

Vasak koccanása

bezárkóznak a fák,
karjukon haláltáncot
jár a végtelen.

Titokzatos szív borul fölénk.

Életünk **EGYETLEN** lépését
kíséri ez a csend.

FAZEKAS RITA